

**ԱՌԿԱՅԱՑՄԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԸ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ ԵՎ ՊԱՐՍԿԵՐԵՆՈՒՄ**

Բանալի բառեր (keywords). պարսկերեն, հայերեն, առկայացում, որոշյալություն, անորոշություն, հող, քերականական կարգ, ենթակարգեր

Առկայացման կարգը կարևոր տեղ է զբաղեցնում անվանական քերականական կարգերի շարքում: Քերականական իմաստի տեսանկյունից առկայացումը որոշակիացնում է առարկաների հարաբերությունները հաղորդակցական իրադրության և հաղորդակցման մասնակիցների նկատմամբ, այսինքն՝ ըստ հաղորդակցվողներին հայտնի կամ անհայտ լինելու կամ հաղորդակցվողների հետ առնչության:

Գ. Ջահուկյանը նշում է, որ հայերենում առկայացման քերականական կարգն ունի երկու ենթակարգ՝ որոշյալություն և ցուցա-ստացականություն¹:

Ձևաբանական տեսանկյունից առկայացումը դրսևորվում է հիմնականում հողերի՝ որպես յուրահատուկ քերականական ձևայինների միջոցով: Այս համատեքստում առկայացման քերականական կարգի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս բացահայտել հողերի (*անորոշ, որոշյալ, դիմա-ստացական*) ծագումը և զարգացումը, նրանց գործառնության մանրամասնություններն ու նրբերանգները:

Որոշյալության ենթակարգի հիմքում ընկած է բառի ընդհանուր և մասնավոր իմաստների փոխհարաբերության գաղափարը: Յուրաքանչյուր գոյական ունի ինչպես ընդհանրական, այնպես էլ մասնավոր իմաստ:

¹ Ջահուկյան Գ., Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքներ, Երևան, 1974, էջ 208-209:

Ինչպես նշում է Մ. Ասատրյանը, տվյալ հաղորդակցության ենթատեքստից պետք է պարզ և հասկանալի լինի, թե խոսքն ինչի մասին է՝ տվյալ տեսակի մասին ընդհանրապես, թե այդ տեսակի մեջ մտնող մի որևէ առանձին առարկայի մասին, ինչի համար լեզուներում կան բառիմաստի կոնկրետացման միջոցներ, ինչպես բառային, այնպես էլ քերականական միջոցներ, նախևառաջ՝ հոդերը: Դրանց միջոցով վերացական գաղափարները ավելի կոնկրետացնում են իրենց նշանակությունը՝ «ստանում են թանձրացական բովանդակություն»²:

Հ. Պետրոսյանը նշում է, որ որոշյալի և անորոշի քերականական կարգի մասին խոսելիս նախ և առաջ նկատի է առնվում առարկայի հայտնի կամ անհայտ լինելը, վերացական կամ կոնկրետ, ընդհանուր կամ մասնավոր իմաստների առկայությունը³:

Հայերենում և պարսկերենում առկա են անորոշ-որոշյալ հարաբերություններն արտահայտելու համար նախատեսված թե՛ բառային, թե՛ քերականական միջոցներ: Երկու լեզուներում էլ որպես որոշյալության և անորոշության արտահայտման հիմնական քերականական միջոց ծառայում է հետադիր, բառին կցվող հոդը: Սակայն կա մի էական տարբերություն. եթե հայերենում այդ հոդը (*ը* կամ *ն*) որոշյալի ցուցիչն է, ապա պարսկերենում հետադիր *ع-* (*-i*) հոդը անորոշի քերականական իմաստի ցուցիչն է: Այսինքն, եթե հայերենում գոյականի՝ այսպես կոչված *զրո ձևը* ցույց է տալիս անորոշության քերականական իմաստը, ապա պարսկերենում այն որոշյալության ցուցիչն է:

Ժամանակակից հայերենում որոշյալության ենթակարգի հիմնական արտահայտման միջոցները *ը* և *ն* հոդերն են:

² Ասատրյան, Մ. Ե., Ժամանակակից հայոց լեզու: Ձևաբանություն: Երևան, 2004, էջ 89:

³ Պետրոսյան Հ., Որոշյալի և անորոշի, անձի և իրի առումները հայերենում, Երևան, 1960, էջ 19-21:

Դրանք, որպես կանոն, օգտագործվում են միայն ուղղական, տրական և հայցական հոլովների հետ:

Որոշիչ հոդի կիրառման նման սահմանափակումը գրական արևելահայերենում նկատվում է սկսած 19-րդ դարի վերջերից: Դրանից առաջ՝ արևելահայերեն գրական լեզվի ձևավորման նախնական շրջանից մինչ նշված ժամանակահատվածը կիրառության նման սահմանափակում չի եղել, և ն ու ը հոդերը դրվել են բոլոր հոլովների վրա⁴:

Գրաբարում ը հոդը չի եղել: Երրորդ դեմքի համար օգտագործվել է ն հոդը, և՛ ձայնավորահանգ, և՛ բաղաձայնահանգ բառերի համար: Բաղաձայնահանգ բառերում ն հոդից առաջ գաղտնավանկ ը է եղել: Ժամանակի ընթացքում ն ընկնում է, և գաղտնավանկ ը-ն վերածվում է լիարժեք ձայնավորի և սկսում է կիրառվել որպես որոշիչ հոդ⁵:

Հ. Պետրոսյանը նշում է, որ որոշյալ առման իմաստավորումը կարող է արտահայտվել «բնությամբ»՝ ինքնին, կամ խոսքային իրադրությամբ պայմանավորված: Ինքնին առկայացած են միակի, անհատ առարկաները, օրինակ՝ *արև, լուսին, երկինք, տիեզերք*, ինչպես նաև հատուկ անուններով ներկայացողները⁶:

Ժամանակակից պարսկերենում, ինչպես արդեն նշեցինք, գոյականի որոշյալության հիմնական ձևաբանական ցուցիչը *գրո ձևն* է, այլ կերպ ասած՝ պարսկերենում առանձին որոշիչ հոդ չկա:

Անհրաժեշտ է նաև նշել, որ հայերենի և պարսկերենի միջև առկա են որոշյալության ենթակարգի իմաստային ըմբռնման որոշակի տարբերություններ, կամ այլ կերպ ասած երկու լե-

⁴ Սաստրյան Մ., Ժամանակակից հայոց լեզվի ձևաբանության հարցեր, հ. Ա, Երևան, 1970, էջ 226:

⁵ Նույն տեղում, էջ 228:

⁶ Պետրոսյան Հ., Հայերենագիտական բառարան, Երևան, 1987, էջ 50-53:

գուներում այդ ենթակարգերը միմյանց իմաստաբանորեն ամբողջությամբ չեն ծածկում:

Գ. Ջահուկյանը նշում է, որ *զրո* և *ը/ն* վերջավորություններին հակադրությունը նպատակ ունի արտահայտել բովանդակության պլանի անորոշություն-որոշյալություն հակադրությունը: Իր բուն արժեքով որոշիչ հոդը պետք է նշանակի հադորդակցվողների համար որոշակի, նրանց հայտնի առարկա կամ առարկաներ», ապա նաև ավելացնում է, որ «անորոշ առումը հակադրվում է որոշյալ առմանը զրո ձևույթով, բայց անորոշությունը կարող է ուժեղացվել *մի* բառով»⁷:

Եթե համեմատենք մի կողմից հայերենի *զրո* հոդով և *ը/ն* հոդերի միջև իմաստային հարաբերությունը, իսկ մյուս կողմից պարսկերենի *ع-(-i)* հոդի և զրո հոդի միջև իմաստային հարաբերությունը, կարող ենք նկատել որոշակի տարբերություն: Թեև պարսկերենում ընդունված է զրո հոդը համարել որոշյալության հիմնական ցուցիչ, սակայն զրո հոդով գոյականները չունեն այն ընդգծված որոշյալության իմաստավորումը, ինչ որ հայերենի *ը/ն* հոդ ունեցող գոյականները:

Հայերենի *ը/ն* հոդով և պարսկերենի *զրո* հոդով ձևերը իմաստաբանորեն լիակատար կերպով համընկնում են հետևյալ դեպքերում.

ա) երբ որոշյալ գոյականը ցույց է տալիս ոչ թե տվյալ որոշակի առարկան, այլ տվյալ որոշակի հասկացությունը: Պարսկերենի քերականության մեջ այդպիսի գոյականը նույնիսկ բնորոշվում է առանձին տերմինով՝ *اسم جنس / esm-e jens*, այսինքն՝ *տեսակի գոյական*⁸: Օրինակ՝

خانه باید بزرگ باشد. / *Xāne bayād bozorg bāšād.*

Տունը պետք է մեծ լինի:

⁷ Ջահուկյան Գ., նշված աշխ., էջ 210-211:

⁸ 1364, «تهرانی اساطیر» (ویرایش 3). / Šariat, M. J., “Dastur-e zabān-e fārsi”, (virāyesh-e 3). Tehran, Asātir, 1364, pp. 218-219.

բ) երբ որոշյալ գոյականը արտահայտում է ոչ թե իրականում հայտնի առարկա, այլ միջնորդավորված և խոսքում նախապես հիշատակված առարկա, օրինակ՝

من / *Man otomobili xaridam va otomobil ruz e avāl xarāb šod.*

اتومبیلی خریدم و اتومبیل روز اول خراب شد.

Ես մեքենա գնեցի, և առաջին օրը մեքենան փչացավ:

Այլ դեպքերում՝ որոշիչ հոդի բացակայության պայմաններում, գոյականի որոշյալության իմաստը պարսկերենում առավել ցայտուն արտահայտություն է ստանում մի շարք շարահյուսական դիրքերում, ինչպես նաև կարող է արտահայտվել ինքնին՝ խոսքի ենթատեքստից ելնելով⁹:

Նախ և առաջ, որոշյալության իմաստավորման արտահայտման գործառույթ ստանձնում է ր / *rā* հետադրությունը, որը նախադասության մեջ դրվում է ուղիղ խնդրից հետո¹⁰: Օրինակ՝

موجهای سفید از دامن زمردین دریا بشتاب میگریختند، و صدفها را در پایم میریختند
وبحسرت بر می گشتند.

(به آذین، "دریا")

Moujha-ye sefid az damān-e zomorodin-e dārya bešetāb mi-gorixtand, va sadafha rā dar pāyam mi-rixtand va behesrat bar mi gaštand. (Be'āzin, "Dārya")

Սպիտակ ալիքները ծովի զմրուխտյա կատարից շտապելով փախչում էին և բացված խեցիները լցնում էին

حسن انوری، حسن احمدی گوی، "دستور زبان فارسی"، ویرایش چهارم، انتشارات فاطمی، . 9
1391 تهران، Anvari H., Givi. H. A., "Dastur-e zabān-e fārsi: virāyesh-e čahārom ",
Entešārāt-e Fātemi, Tehrān, 1391.

¹⁰ Windfuhr G. L., "Persian Grammar: history and state of its study", Hague, 1979, pp. 34-35.

նոքերիս վրա, ապա կարոտով հետ էին վերադառնում:
(Բեազին, «Ծովը»)

Բրիտանացի իրանագետ Քլեյր-Թիսդալը, անդրադառնալով ۱ / *rā-* ի որոշյալ իմաստ արտահայտելու հարցին, նշում է, որ նրա հիմնական խնդիրը որոշյալ առումով դրված ուղիղ խնդիրը ցույց տալն է¹¹:

Խոսակցական լեզվում, մասնավորապես Թեհրանի և Շիրազի խոսվածքներում, գոյականի որոշյալ առումն արտահայտելու համար կցվում է *o* / *o* հնչյունը¹²: Օրինակ՝

.پسرو ديدم / *Pesar-o didam*. Տղային տեսա:
.کتابو گرفتم / *Ketāb-o gereftam*. Գիրքը վերցրի:

Այսքանով, սակայն, պարսկերենի՝ որոշյալությունն արտահայտող միջոցները չեն սահմանափակվում: Թե՛ բանավոր, թե՛ գրավոր խոսքում լայնորեն կիրառելի են որոշյալության արտահայտման բառային միջոցները, ինչպիսիք են ցուցական դերանունները: Որոշյալ է նաև հատկացուցիչ-հատկացյալ կապակցության մեջ հատկացյալը: Վերջապես, ինքնին առկայացված են բոլոր հատուկ անունները¹³:

Մասնակի դեպքերում որպես որոշյալ իմաստի արտահայտման միջոց կարող է կիրառվել նաև *o* / *-ye(i)* հետադիր մասնիկը, որն ինչպես նշեցինք, անորոշության հիմնական քերականական ցուցիչն է: *o* / *-ye(i)* մասնիկը որոշյալ առման իմաստ արտահայտում է այն դեպքում, երբ կիրառվում է *ke* / *ke* (*հայերեն՝ որ*) շաղկապի հետ կապակցության կազ-

¹¹ St. Clair-Tisdall W., “Modern Persian Conversation Grammar”, London, 1904, pp. 26-27.

¹² Նաբանդյան Գ., Պարսից լեզվի քերականություն, Երևան, 1980, էջ 149-150:

¹³ Phillot D. C., “Higher Persian Grammar”, Calcutta University, Calcutta, 1919, pp. 130-131.

մում՝ բարդ ստորադասական նախադասության կառուցված-
քի մեջ: Օրինակ՝

در روزهای نوجوانی اش دوربینی که پدرش خریده بود بر می داشت و با دوستانش
سوار دوچرخه فاصله ماهان-کرممان طی می کرد.

*Dar ruzha-ye noujavaniaš durbini ke pedareš xaride bud bar
mi-dāšt va bā dustānesh savār-e dočarxe fāsele-ye Māhān-Kermān
tey mi kyard.*

Պատանեկության տարիներին վերցնում էր **ֆոտոխցիկը**,
որ հայրն էր գնել, և ընկերների հետ հեծանիվով անցնում էր
Մահանից Քերման ընկած տարածությունը:

Պարսկերենի ավանդական քերականության մեջ հստա-
կորեն արտահայտվում է այս տարբերակումը, ընդ որում՝
նույնիսկ տերմինաբանական մակարդակում: Այն դեպքում,
երբ *ی / -ye(i)* -ն կիրառվում է բարդ ստորադասական նախա-
դասության կազմում, այն կոչվում է *بی / ya-ye vahdat*,
այսինքն՝ «միացման *ی*»:

Ի հակադրություն դրա, այն դեպքերում, երբ *ی / -ye(i)* -ն
արտահայտում է անորոշություն, այն կոչվում է *بی / ya-ye
yahdat tankir*, այսինքն՝ «անորոշության *ی*»:

Նման տարբերակման առկայությունը լեզվաբաններին
առիթ է տալիս պնդելու, որ տվյալ պարագայում գործ ունենք
ծագումնաբանորեն տարբեր հոդերի հետ, որոնք ժամանա-
կակից փուլում պարզապես դարձել են համանուններ¹⁴:

Այդ տեսակետներից մեկի համաձայն *بی / ya-ye
yahdat tankir*-ը հանգում է հին պարսկերեն *aiva/ մեկ (ē< միջ. պարսկ
-ev<հին պարսկ. -aiva)* թվականին: Իսկ *بی / ya-ye
vahdat*-ը հանգում է հին պարսկ. *aita / այդ (ē<միջ. պարսկ -
ēt< հին պարսկ. -aita)* ցուցական դերանվանը¹⁵:

¹⁴ Windfuhr G. L., նշված աշխ., էջ 36.

¹⁵ Nyberg H. S., “Hilfsbuch des Pehlevi”, Uppsala, 1931. pp. 68-66.

Անդրադառնալով այս հարցին՝ ռուս հայտնի իրանագետ Յ. Ռուբինչիկը նշում է, որ խոսքը երկու տարբեր հոդերի մասին չէ, այլ մեկ հոդի, որի հիմնական դերը գոյականների իմաստային ընդգծումն է, իսկ անորոշության և որոշյալության իմաստավորումները երկրորդվում են դրան՝ կախված ընդհանուր բառային իմաստից և ենթատեքստից¹⁶:

Երկու լեզուների անորոշության հիմնական քերականական ձևայինները՝ հայերենի զրո հոդը և պարսկերենի *o* (-*i*) հոդը ևս նույնարժեք չեն:

Ինչպես նկատում է Գ. Ջահուկյանը, հայերենում զրո հոդով արտահայտված անորոշության իմաստը սաստկանում է *մի* բառի միջոցով, որը «ձևաբանորեն տարբերակվելով *մեկ* թվականից, ստացել է անորոշ հոդի արժեք. այլ կերպ ասած հայերենում սկսել է զարգանալ անորոշության վերլուծական արտահայտությունը»:

Գոյականն առանց որոշիչ հոդի արտահայտում է բառիմաստն ամենաընդհանուր և վերացական ձևով, առանց որևէ կոնկրետացման կամ սահմանափակման: Մ. Ասատրյանը նշում է, որ անգամ թանձրացական առարկաների անվանումները առանց հոդերի այնքան վերացական և ընդհանուր նշանակություն են արտահայտում, որ, ըստ էության, հավասարվում են վերացականներին¹⁷:

Մ. Ասատրյանը նաև նշում է, որ *մի* և *զրո հոդով* անորոշների միջև հավասարության նշան դնել չի կարելի: Դրանք հավասարարժեք չեն և ունեն իմաստային տարբերություններ: Մասնավորապես, կապակցությունից դուրս անհոդ ձևերը նշանակում են տվյալ հասկացությունը, իսկ *մի* հոդով ձևերը՝ տվյալ հասկացության մեջ մտնող եզակի առարկան, որն անձանոթ է: Մյուս կողմից՝ *մի* հոդով գործածված գոյա-

¹⁶ Рубинчик Ю., Грамматика персидского языка, Москва, 2001, стр. 120-122.

¹⁷ Ասատրյան Մ., նշված աշխ., էջ 241-242:

կանը միշտ եզակի է ըմբռնվում, ինչը գալիս է *մի* թվականի բառային նշանակությունից¹⁸:

Կարող ենք այսպիսով նշել, որ հայերենում առկա է անորոշության իմաստային տարբեր նրբերանգներ արտահայտող առանձին քերականական միջոց, մինչդեռ պարսկերենում նման բան չկա: *ی- (-i)* հոդով անորոշի ձևերը, կախված ենթատեքստից և առկայացման այլ միջոցներից, կարող են հայերեն թարգմանվել թե՛ որպես զրով հոդով գոյականներ, թե՛ որպես *մի* հոդով ձևեր: Օրիանկ՝

او کتابی خرید. / U **ketābi** xarid.

Նա մի գիրք գնեց:

معلم قلمی به شاگرد داد. / Moalem be šāgerd **qalami** dad.

Ուսուցիչը աշակերտին գրիչ տվեց:

Երբ գոյականը հանդես է գալիս որոշիչ-որոշյալ շարահյուսական կապակցության մեջ, անորոշ հոդը տեղափոխվում է որոշիչ վրա¹⁹: Օրինակ՝

او پسر خوبی است. / U **pesar e xubi** ast.

Նա լավ տղա է:

Նույնը տեղի է ունենում նաև մի քանի գոյականների թվարկման դեպքում, երբ անորոշ հոդը դրվում է միայն շարքի վերջին գոյականի վրա՝

کتاب و مداد و قلمی به من داد. / **Ketāb o medād o qalami** be man dād.

Ինձ գիրք, մատիտ և գրիչ տվեց:

Պարսկերենում նույնպես առկա է անորոշության արտահայտման վերլուծական միջոց՝ *یک / yek* անորոշ հոդը, որը նաև *մեկ* թվականն է և կիրառվում է հասկապես այն գոյա-

¹⁸ Նույն տեղում, էջ 266-267:

¹⁹ Mace J., “Persian Grammar: for reference and revision”, Routledge & Curzon, London and New York, 2003.

կաններից առաջ, որի մասին խոսքի մեջ դեռևս հիշատակում չի եղել, և որը խոսողներին անձանոթ է:

Իրանցի լեզվաբանները նույնպես անդրադարձել են այն հարցին, թե ինչպես պետք է տարբերակում մտցնել **یک/ yek** թվականի և **یک/ yek** անորոշ հոդի միջև:

Այս կապակցությամբ, մասնավորապես, լեզվաբան Շարիաթը նշում է, որ եթե նախադասությունից հետո **نه بیش/ Na bish?** (*ոչ ավելի*) հարցը ավելացնենք, և նախադասությունը քերականորեն ճիշտ մնա, ապա գործ ունենք թվականի հետ, հակառակ դեպքում՝ անորոշ հոդի²⁰:

Օրինակ՝
یک دانشجو در درسخانه بود. (نه بیش؟) / Yek dānešju dar darsxāne bud. (Na bish?) – Դասասենյակում մի ուսանող կար:– Ո՞չ ավելի:

یک روز من رفتم به بازار. / Yek ruz man raftam be bāzār. – Մի օր ես գնացի շուկա:

Ինչպես տեսնում ենք, երկրորդ նախադասությունից հետո «*ո՞չ ավելի*» հարցը տալը քերականորեն սխալ կլինի:

Այստեղ կարող է հարց առաջանալ՝ արդյոք պարսկերենում **ی / -ye(i)**-ով և **یک/ yek** -ով ձևերի միջև իմաստային հարաբերությունը նույնակա՞ն է հայոց լեզվի **մի** և **գրո հոդով** անորոշների իմաստային հարաբերության հետ:

Պարսկերենում, ի տարբերություն հայերենի, այս իմաստային տարբերակումը **ی / -ye(i)**-ով և **یک/ yek** -ով ձևերի միջև այդքան էլ վատ չի արտահայտված, և այն ավելի շատ վերաբերում է ռճական մակարդակին: Այս ձևերը հիմնականում փոխադարձաբար փոխարինելի են, մինչդեռ հայերենում **մի** հոդով և **գրո** հոդով ձևերը մեկը մյուսով փոխա-

20. Šariat, M. / شریعت، محمد جواد، "دستور زبان فارسی"، (ویرایش 3). تهران: اساطیر، 1364. 1364. J., "Dastur-e zabān-e fārsi", (virāyesh-e 3). Tehran, Asātir, 1364, pp. 224-225.

րինելու դեպքում խոսքի մեջ էական իմաստային փոփոխություններ տեղի կունենան:

Խոսելով հայերենում ցուցա-ստացական ենթակարգի մասին՝ Գ. Ջահուկյանը նշում է, որ այն արտահայտության պլանում բնորոշվում է *u*, *η*, երբեմն էլ *ը*, *ն* մասնիկների (հոդերի) առկայությամբ, որոնք բովանդակության պլանում արտահայտում են ցուցա-ստացական, բուն ցուցական և դիմորոշ իմաստներ: Այս բոլոր դեպքերում հիմնականը և ծագմամբ առաջնայինը ցուցական իմաստն է. *u*, *η* հոդերը ծագմամբ նույնն են *այս*, *այդ* (*սա*, *դա*) որոշիչ դերանունների բուն արմատական մասերի հետ: Երկրորդական ցուցական իմաստի վրա աճել է ստացական իմաստը, իսկ դիմորոշ իմաստը արդյունք է անձնական (անձնանիշ) դերանունների հետ անունների համաձայնվելու՝ *ես ուսուցիչս*: Ընդ որում, հոդով օժտված անունը կարող է հանդես գալ և անկախաբար: Ցուցական այս երեք իմաստների առկայությունը սովորաբար կախված է անվան բնույթից և հաղորդակցվող անձերի ու հոդն ստացող անունների համապատասխանությունից, այսինքն՝ դիրքային արժեք ունի²¹:

Մ. Ասատրյանը նշում է, որ ստացականության իմաստը հայերենում համեմատաբար ուշ է ձևավորվել. գրաբարում սա թույլ արտահայտություն ուներ: Հետգրաբարյան հայերենում նրա հիմնական ցուցիչներն են *u* և *η* հոդերը: Ն հոդի մեջ ստացականությունը էական զարգացում չունեցավ, որովհետև այն հիմնականում դարձավ որոշյալության ցուցիչ, և նրա մեջ դիմայնության գաղափարը նվազագույնի հասավ: Ստացականությունը արտահայտում է պատկանելության հարաբերություն²²:

Ս, η, ն (ը) հոդերը, ինչպես նշված է արդեն, արտահայտում են նաև ստացական իմաստ և, դրվելով գոյականների

²¹ Ջահուկյան Գ., նշված աշխ., էջ 212-213:

²² Ասատրյան Մ., Ժամանակակից հայոց լեզու: Ձևաբանություն, էջ 90-91:

վրա, ցույց են տալիս, թե ում է պատկանում առարկան՝ արտահայտելով *իմ, քո, նրա, իր, մեր, ձեր, նրանց (իրենց)* անձնական դերանունների իմաստները:

Պարսկերենին, ինչպես և հայերենին, հատուկ է ստացական հոդերի կիրառությունը: Անհրաժեշտ է սակայն նշել, որ թե՛ իրանական, թե՛ պարսկերեն լեզվին վերաբերող այլ աշխատություններում դրանք անվանվում են կապակցված կամ *էնկլիտիկ* դերանուններ (պարսկ. *ضمایر متصل / zamāyer-e motasal*)²³:

Այս հոդերը իրենց իմաստով (ինչպես և հայերենում) համապատասխանում են անձնական դերանունների սեռական ձևին, սակայն, բացի պատկանելության իմաստից, կարող են ցույց տալ նաև այլ իմաստներ, որոնց մասին կխոսենք ստորև:

Պարսկերենի ստացական հոդերը հետևյալն են.

1-ին դ.	م -	-am	مان -emān
2-րդ դ.	ت -	-at (-et)	تان -etān
3-րդ դ.	ش -	-aš (-eš)	شان -ešān

Ըստ իրենց ծագման այս հոդերը հանգում են համապատասխան հին իրանական էնկլիտիկ դերանուններին՝

1-ին դ. م - -am < միջ. պարսկ. -am < հին պարսկ. -mai < հին իրանական * -mai

2-րդ դ. ت - -at (-et) < միջ. պարսկ. -at < հին պարսկ. -tai < հին իրանական * -tai

3-րդ դ. ش - -aš (-eš) < միջ. պարսկ. - aš < հին. պարսկ. -šai < հին իրանական * -šai

Ստացական հոդերի հոգնակի թվի՝ مان -emān; تان - etān ; - شان - ešān ձևերը, առաջացել են միջին իրանական

²³ Рубинчик Ю., նշված աշխ., էջ 172-175.

լեզվադարաշրջանում՝ վերը թվարկված եզակի թվի ձևերին *ان / -an* հոգնակերտ մասնիկի ավելացմամբ:

Ժամանակակից պարսկերենում ստացական հոդերը՝ պատկանելիություն ցույց տալու գործառույթին զուգահեռ նաև այլ դեր ունեն: Հոդը պարսկերենում կիրառվում է ուղիղ և անուղղակի խնդրի փոխարեն և այդ կարգավիճակով հանդես է գալիս տարբեր նախդիրների կցված: Այս կապակցություններում հաճախ տեղի են ունենում նաև տարատեսակ հնչյունափոխություններ: Օրինակ՝

با / bā (hēn) - باهات / bā-hat (pētq hēn) = با تو / bā to

برای / barāye (hամար) - ایراشون / barā-šun (նրանց համար) = برای آنها / barāye anhā

چو / jelo (առջև) - چویم / jelo-yam (իմ առջև) = چلوی من / jeloye man

از / az (-ից) - ازش / az-eš (նրանից) = از او / az u

Ուղիղ և անուղղակի լրացումների դերում հանդես գալիս հոդերը կարող են նաև միանալ անմիջականորեն բայաձևերին: Օրինակ՝

گفتم / goftam-et = به تو گفتم / be to goftam - Usughի pētq:

دیدمش / didam-eš = او را دیدم / u ra didam - Skuu նրան:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ կարող ենք առանձնացնել մի քանի կարևոր կետեր: Նախ, և՛ ժամանակակից հայերենում, և ժամանակակից պարսկերենում առկայացման իմաստավորումը հիմնականում արտահայտվում է հետադիր կցական հոդերի միջոցով, որոնք, սակայն, ունեն արժեքային տարբերություն: Դրա հետ միասին, երկու լեզուներում առկա են նաև անորոշություն արտահայտող վերլուծական ձևեր:

Միևնույն ժամանակ, հայերենի և պարսկերենի որոշալրության արտահայտման հիմնական քերականական ձևերի միջև առկա են որոշ իմաստաբանական տարբերություններ: Այստեղ հարկ է նաև հիշատակել հայտնի ռուս արևելագետ Յ. Ռուբինշիկի դիտարկումն այն մասին, որ ժամանակակից

պարսկերենում հոդի կիրառությունը չունի հստակ և խիստ կանոնակարգում²⁴:

Մինչդեռ, հայերենի պարագայում, ինչպես նշում է Գ. Ջահուկյանը. «Ժամանակակից հայերենում հոդի գործածությունը մի կողմից՝ ավելի է ձևականացել, մյուս կողմից՝ դիրքային ավելի մեծ սահմանափակություն է ստացել»:

Ժամանակակից հայերենը և պարսկերենը ունեն հետադիր կցական ստացական հոդեր: Հիմնական նմանություններով հանդերձ, պարսկերենի ստացական հոդերի հարացույցը ունի որոշ առանձնահատկություններ՝ համեմատած հայերենի հետ:

ГРАММАТИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ АКТУАЛИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ПЕРСИДСКОМ И АРМЯНСКОМ

Гарик Григорян

(резюме)

Данная статья одна из первых приводит сопоставительный-сравнительный анализ между армянским и персидскими языками. Она посвящена грамматической категории актуализации в обоих языках. Анализ основан на соответствующих примерах и пытается объяснить различия и общие черты выражения отношения определенности/неопределенности, также принадлежности существительных.

²⁴ Նույն տեղում, էջ 121:

**GRAMMATICAL CATEGORY OF ACTUALIZATION IN
MODERN PERSIAN AND ARMENIAN**

Garik Grigoryan
(summary)

The article is among the first to make a contrastive-comparative analysis between Modern Persian and Armenian languages. It is dedicated to the grammatical category of actualization of the two languages. The analysis is based on the set of respective examples and tries to elucidate differences and common features in expression of definiteness/ indefiniteness as well as possession of nouns.